

Alp 2164
Larch.

mpkslas menas literatūra

LIETUVOS
NACIONALINĖ
M. MAŽVYDO
BIBLIOTEKA

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1984
KOVO MĖN. 10 d. / MARCH 10, 1984
PART TWO — Nr. 50(10)

Šiame numeryje:

Lituanistikos katedros ar tik grupinių telkinių linkme?
Totalitarinių linksmybių pašlovinimas — Kosto Ostrausko „Gundymai“.
Šventieji ir mūsų laikai (2).
Stepo Sodeikos 20 metų mirties sukačičiai.
Daivos Karužaitės-Gogola eilėraščiai.
Sutikta Eglės Juodvalkės naujoji knyga.
Netekome žymaus istoriko — a.a. kun. dr. Viktoro Gidžiūno.
Naujos knygos.
Ingrida Blekytė George Bernard Shaw dramoje.
Dailės ir poezijos popietė.
Vakaronė su dail. Albinu Elskum.

Totalitarinių linksmybių pašlovinimas

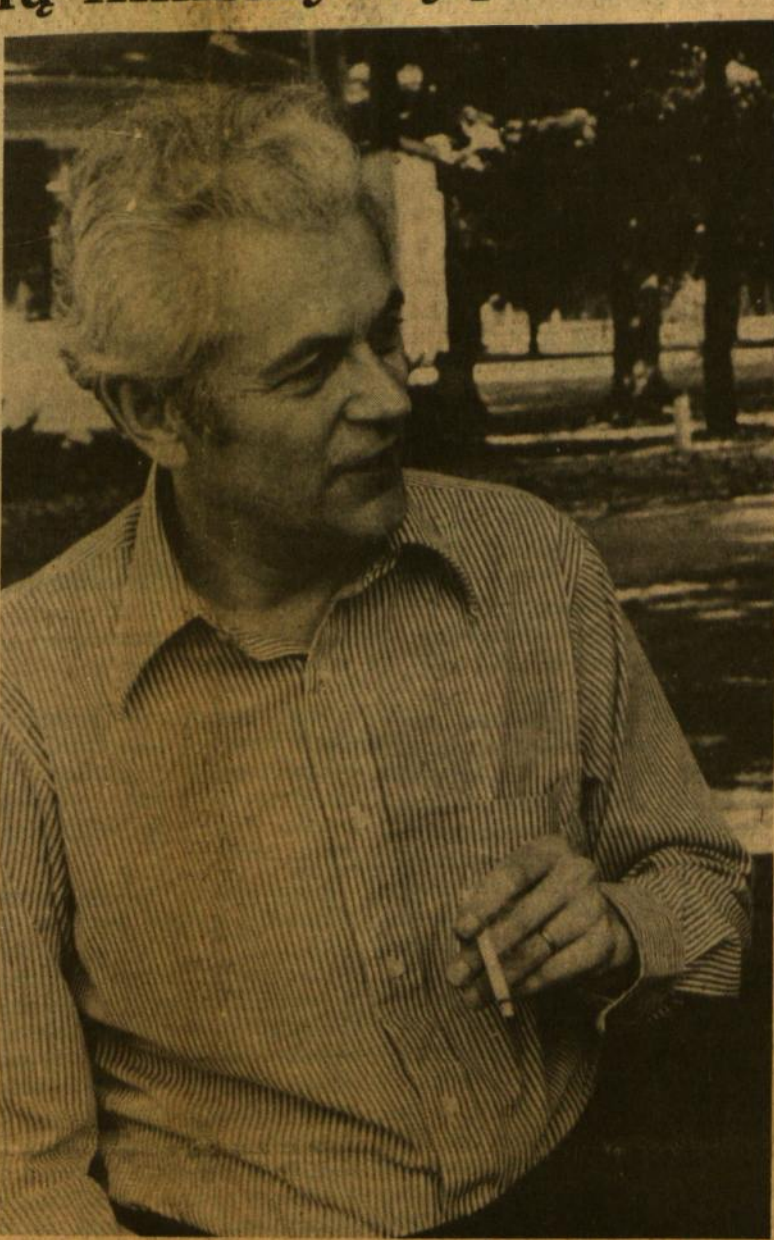
PR. VISVYDAS

Kostas Ostrauskas. Gundymai. Drama. Chicago: Algimanto Mackaus Knygų Leidimo fondas, 1983, 120 psl. Knygos apipavidalinimas V. O. Virkau. Kietais viršeliais. Kaina — 8 dol. Gaunama pas leidėjus (Algimanto Mackaus Knygų Leidimo fondas, 7338 S. Sacramento Ave., Chicago, IL 60629, pas platintojus ir „Drauge“).

„Gyvastingesnis ne tikrovės, o rašto išmonės žmogus — jis tikresnis už tikrovę“, byloja Kosto Ostrausko pjesės „Gundymai“ veikėjas Studentas. Jis tai sako totalitarinės santvarkos akivaizdoje, pabrėždamas blaivaus kultūrinio principo atsparumą. Jis atmeta heroškumą. „Narsumo jau ir taip per daug“. Nesirenka nei Hamleto, nei Don Kičoto pozicijos. Pasak jo, mūsų laikais praktiškiausia yra kareivio Šveiko laikysena. Šveikas, apsimetęs žioplū, sugėba savo išmintį paslėpti po kieta prastuolio skūra.

Didžiojo Vado Armijos užimose valdose dalykus vadinti tikrais vadais yra pavojinga. „Kad dukart du yra keturi“ patvirtinti parašu nepatartina. „Kas bus, kai Partija paskelbs, kad dukart du — penki?“ Net ir juoktis pavojinga. Nuolat reikia sukotos, dvi-prasmės iškalbos, lankstaus fantazavimo. Šia prasme fantazija pasidaro tikresnė už tikrovę.

Tai maždaug pagrindinė K. Ostrausko „Gundymų“ linija, prie kurios prikabinamas ir erotinis siūlas. Kadangi šiemet yra tie George Orwellio išpranašauti 1984-tieji, pjesės tekstas yra itin aktualus, juo labiau, kad autorius į totalitarizmą žiūri Rytų Europos žmogaus akimis. Jo sąlytis su orveline tikrove, manyčiau, yra gyvenis, įžvalgesnis už bet kurio nuošalaus Vakarų kilmės stebėtojo. Ir pati meniška tonacija „Gundymuose“ yra būdinga lenkų ar čekų rašytojų panašiai tematikai. Galima paminėti Sławomir Mrożek ir Vaclav Havel pavardes.

Dramaturgas Kostas Ostrauskas viename Šviesos-Santaros suvažiavime Tabor Farm, Sodas, Michigan. Nuotrauka Jono Bogutos

Ilgalaikės nelaisvės patirtis gerokai nugludino jautrumo zonas. Kūryboje grubus, atviras pasipriešinimas ilgainiui suimantrejo. Satyra tapo išmintingesnė. Ironija paslėpta. Pašaipia nepikta. Aforizmai poetiški. Visa tai randame Ostrausko vaidinime. Regime freudiškus sapnus. Klausomės daugiasluoksnės dialektikos. Totalitarinio gyvenimo atmosfera yra tvanki. Dalykų esmė iškraipyta. Kalba užgožta stereotipinių šūkių su įkerėjaisiais epitetais. Suprantama, šitaip patreštoje dirvoje bręsta komizmo nuotaika,

žydi sceninis groteskas.

Knygos pradžioje dramaturgas trumpai paaiškina savo veikalo pobūdį: „Šių 'linksmybių' užuomazga — kai kurie mūsų laikų faktai ir įvykiai“. Linksmybės rašomos kabutėse, taigi — ironizuojant. Panašiai knygos pabaigoje kalėjimas pravardžiuojamas „linksmybių sodu“ arba „kurortu“.

Šveicarų dramaturgas F. Duerenmattas, rašydamas apie šiuolaikinio teatro problemas, pažymėjo: „Mūsų dabartinis uždavinys yra teigti laisvę. Šioje planetoje tironų nėra, nepaveikia poetų lyrika. Tironai žiovauja nuo jų pagraudenimų. Heroinis epas juos verčia miegoti. Tironai bijo tik vieno dalyko — poeto pašaipos“.

Pašaipos stilistika yra sunkiai įvaldoma sceninė priemonė. Ji kratosi dirbtinio juokimo. Mieliau pasikliauna realiomis gyvenimo keistenybėmis. Tikrais pokštais. Nieko neišlaužia iš pristo. Stengiasi kuo lakoniškiau perteikti herojų minčių apsišaudymus. Žaidžia priežodžiais, judeisiais, tylos pauzėmis, grimasomis. Išryškina kalbos ir tikrovės nesuderinamumą — įprastą bruozą Partijos palaimintame krašte.

K. Ostrauskas šiuo stiliumi yra sukūręs ne vieną sceninį vaizdą. Jo satyra yra perdėm intelektualinė. Jis mėgsta linksmai protaудamas skverbti į žmogiškų kolizijų gelmę. Į mūsų nuodėmės žvelgia iš įvairių taškų. Tą patį daro su „Gundymų“ medžiaga: perleidžia ją per literatūrinės erudicijos kostuvą. Sceninės technikos arsenalas šį kartą yra stebinančiai įvairus. Veikalo struktūra primena ir baletą, ir mo-

derna filmo kadrus — judrius, prasmingus, įvairiai akcentuojančius temos visuomenę. Šalia realistinių pokalbių girdėti totalitarinėje valstybėje išvėsusios kalbos klišės. Taip pat folkloras, alegorinės pasakėčios, literatūrinės citatos, erotiniai sapnai, vizijos pagal Hieronymus Bosch paveikslus (jais yra iliustruota knyga). Na, tarp visko išryškėja pačių veikėjų gan tikroviška psichika. Destis, spektakliškumo čia yra per akis.

Tiesa, iškyla ir keli aukštoki barjerai, kuriuos skaitytojams lengviau įveikti, negu žiūrovams. Turiu minty pjesės intelektualines scenas, kur Studentai ir Studentės pasi-reiškia prasminga, bet ir sunkiai išnarpiojama, dialektika. Gausūs aforizmai lipa vienas per kitą, o žmogaus pagava šiaip ar taip yra ribota. Ne visi nešioja profesoriškas galvas.

Epizode „Mažasis teatras“ autorius į pokalbius įveda lenkų poeto Sławomir J. Leco politinius aforizmus, dargi rašydamas juos kabutėse, kaip citatas. Manau, kad tai naujiena mūsų teatre. Absurdo teatro meistras Ionesco anti-vaidinime „La Cantatrice Chauve“ pirmąją sceną sudarė iš prancūzų-anglų išsireiškimų knygos citatų. K. Ostrauskui pirmiausia rūpi tik sąmoningai, totalitarizmą demaskuojantys posakiai. At-ranka yra įdomi. Štai keli: „Meilė savo kraštui nepripažįsta ribų — kito krašto“, „Kanibalai mėgsta tuos, kurie neturi nugarkaulio“.

Vaidinimo fabulos išorė nėra sudėtinga. Kur kas komplikuotesnis yra vidinio veiksmo, tiksliau tarus, visokių prasmų audinys. Viskas prasideda istorine Šauniosios Armijos invazija į laisvą kaimyninį kraštą iš meilės tam kraštui — „išgelbėti kaimyną iš priešo nasrų“ (kokia triuškinanti ironija). Krašto pavadinimas neminimas, tačiau kiekvienam lietuviui skaitytojui aišku, kad čia pintas Lietuvos likimas.

Du skirtingo charakterio kareiviai — susirūpinęs Antanas ir plevėsa Kareivis su armonika — dalyvauja invaziniam žygyje, savaip jį pergyvendami. Pasirodo, nei jie, nei jų viršininkai — Viršila ir Majoras — nežino užimamo krašto vardo. Tai yra vals-

tybinė paslaptis. Slovingosios karius neramina gandas, kad visos jaunos moterys ir merginos, vengdamos įsibrovėlių, pasivertė senėmis. Ši žinia užgauna erotikos kamertoną. Užsimezga sodri freudiška polifonija iš dialogų, sapnų, gundymų, flirto ir savitvardos praradimo. Kareivis Antanas yra gundymų auka.

Kaip priešprieša Didžiojo Vado sistemai, su kareiviais susiduria „vaduojamo“ krašto Studentai ir Studentės. Jie parodo savąjį teatrą — groteskiškai keistą, erotišką, kupiną įvairių užuominų. Gražiai Studentei ypač rūpi pakludyti Antaną. Tirpdo jį erotiniu dėmesiu. Tas bėdžius naktį sapnuoja malonius ir nemalonus sapnus. Sargybos poste (scenoje „In paradiso arba Eine kleine Nachtmusik“) galų gale pasiduoda studentės sugestijoms. Deja, tą akimirką ji atstumia Antaną. Apkal-tina grubumu. Visą jų flirtą seka saugomo įsikūnijimas Žmona (Antano neistikima žmona). Antanas yra suimamas. Majoras jį privertia pasirašyti iškreiptą prisipažinimą, kuriame rašoma, jog Partijos įkvėptas Šauniosios Armijos karys iki galo išliko politiškai budrus ir morališkai nepalaužtas.

Čia regime, kaip lengvai trupna Šauniosios karių atsparumas. Jie neatlaiko laisvų, negirdėtų minčių antplūdžio, ima abejoti, nepasitiki vieni kitais. Jų nelaimė, nuo sienų stebi Didžiojo Vado portretas, o iš visų kerčių (net iš spintos) pokalbių klausosi Vado dievin-toka Žmona. Prasideda suim-nėjimų komedija. Įkliūva kareiviai ir viršininkai. Pagaliau ir pati Žmona, atėjusi aplankyti įkalintą Antaną, įstringa „Linksmybių sode“. Ji nori iš-eiti, bei jai neatrakina celės durų. Antanas kandžiai paklausia: „Kazi, kaip tvirtieji jaučiasi už groty?“

Kosto Ostrausko pjesė nėra vien tik skaitymui parašyta. Ji tinka scenai. Jos aktualumas 1984-aisiais yra neabejotinas. Kiekvienam labiau iš-prususiame išėjivios dramos sambūriui „Gundymai“ nesu-darys didelių keblumų. Galima išsiversti be prašmatnių dekoracijų. Aktorių sudėtis nedidelė. Tereikia tik palin-kėti sėkmės režisieriams. Tegu fantazija būna tikresnė už tikrovę.

Kertinė Parastė

Lituanistikos katedros ar tik grupinių telkinių linkme?

Rimvydas Šilbajoris, Ohio State University profesorius, *Lituanus* žurnale (nr. 3, 1983 m. rugpjūtį) nušviesdamas diasporoje esančių lietuvių padėtį, pažymi, kad buvo „iš naujo įsitikinta idėja, jog kultūra gali sukurti tautą“. Jis patvirtina, kad kultūrinė veikla, šiuo metu labai šakota, kaip pvz. Pasaulio lietuvių jaunimo kongresai, Dainų šventės ar Mokslų ir kūrybos simpoziumai, periodiškai vykstantys Chicagoje, vis dėlto yra reikalinga tokio pagrindo, kurį galėtų sudaryti pastovi akademine institucija.

Šilbajoris baiminasi, kad laikui bėgant kultūrinė veikla gali degeneruoti iki grupinių telkinių lygio, net, anot jo, iki „polka club“ lygio. Jo išvada yra, kad „jokia tautinė ar etninė egzistencija negali tikėtis išlikti, jeigu ji nesitiki augti ir plėtotis, o šis augimas tėra įmanomas, kai nesibijojama kryžmiškai susitikti su kitom idėjom, tradicijom ir kultūrom“. Šilbajoris tikisi, kad Lituanistikos katedra galėtų „gimdyti sąvokas ir vertybes, kurios užtikrintų, jog išliks ir augtų kultūriniai, intelektualiniai ir net emociniai pradai, surišti su etnine savimone“. Kas dar svarbiau, ji įgalintų kultūrinio savimi pasitikėjimo pojūtį, leidžiantį individui (studentui) priklausyti vienu ir tuo pačiu metu savo žmoniškos, gyvenam kraštui ir visam pasauliui. Šilbajoris samprotuoja, kad etniškumas „gali išlikti tik tada, įgijęs kosmopolitinį, sofistikuotą ir brandų charakterį, koks tegali būti išvystytas tokioj idėjų rinkoj“, kokia yra „universitetas“.

Pastaruoju metu ilgesnį laiką studijavęs Europos intelektualinę, rusų intelektualinę ir JAV imigracijos istoriją Chicago universitete, galiu tvirtinti kartu su Šilbajoriu, kad etniškumas gali išlikti tik tada, jei jis kovos intelektualinėmis priemonėmis, semiamomis iš išorinių sąlygų, už uždaros etninės visuomenės ribų. Pavyzdžiui, yra įmanoma formuluoti tokią tautiškumo koncepciją, kuri įgalina save

traktuoti kaip asmenybę, egzistuojančią diasporoje, užuot pasidavus asimiliacijai Amerikos visuomenėje. Veikiant aukštojo mokslo t. y. universiteto programų lygyje, yra įmanoma išanalizuoti pagrindus, kurių pagalba galima nustatyti, kas yra tautiškumas. A. E. Zimmer savo moksliniame darbe *Nationality and Government* (London, 1918) pabrėžia, kad tautiškumas ir priklausomumas valstybei („statehood“) yra nebūtinai tas pat: „Tautiškumas, kaip ir religija, yra subjektyvus: priklausomumas valstybei yra objektyvus; tautiškumas yra psichologiškas, priklausomumas valstybei yra politiškas. Tautiškumas yra galvojimo (minties) būklė; priklausomumas valstybei yra sąistomas įstatymo. Tautiškumas yra dvasinė nuosavybė; priklausomumas valstybei yra pri-verstina pareiga“.

Toliau Zimmer aiškina: „Tautiškumas yra jausmo, galvojimo ir gyvenimo būdo išraiška; priklausomumas valstybei yra sąlyga, neatskiriama nuo civilizuoto gyvenimo kelio“.

Zimmer performuluoja tautiškumo sąvoką, sakydamas, jog ji žymi „žmonių bendruomenę (kūną), apjungtą bendro, ypatingo intensyvumo ir orumo jausmo vienu kuriame kilmės kraštui“. Zimmer pataria nuošalyje geografinės vietos faktą ir legalią pilietybės definiciją, aptardamas tautiškumą. Jis sako: „Tautiškumas visada remiasi istorine tos grupės kultūra, kuri maitina ir formuoja individo asmenybę ir iš kurios jis semia sau labiausiai įkvėpiančius idealus ir gyvenimo tikslus. Būti 'nutautintam' reiškia paneigti dalį savo giliausių jausmų, amputuoti dalį savo intymiausio 'aš'“.

Zimmer išvados ypatingai reikšmingos lietuvių tautiškumo klausimui, kai jis sako, jog tautiškumas gali egzistuoti šalia oficialios tautos, su pripažinta vėliava ir politiniais šūkiais, ir jos veikimo rėmų.

Atkreipus dėmesį į svar-
(Nukelta į 2 psl.)

Hieronymus Bosch

„Kvailių laivo“ detalė.

Hieronymus Bosch

„Paskutinio teismo“ detalė.

Šventieji ir mūsų laikai

VYTAUTAS BAGDANAVIČIUS

(Tęsinys iš praėjusio šeštadienio)
Šv. Kazimiero ir garbingojo Matulaičio santykis su savo laiko visuomene

Susipažinę su meniskomis ir kultūrinėmis mūsų laiko apraškomis, liečiančiomis šventumo ryšį su visuomene, dabar pereikime į pačius šventuosius ir patyrinėkime jų santykius su savo gyvenama aplinka.

Susipažinimas su būdingomis šių laikų reakcijomis į šventumo reikšmę gyvenime mums parodė, su kokiais klausimais mes turime reikalo šioje temoje. Ar Dievas, leisdamas savo malonei stipriai pasireikšti kuriame asmenyje, negriauna esamos tvarkos? Tai mums išliko, skaitant Brechto dramą. Taip pat ten išliko klausimas, koks yra santykis šventumo su nuodėme. Ar žmogus, giliai susirūpinęs žmonijos gerinimu ir pasijutęs nežinas kur eina ir savo negalią pavesdamas antgamtiniam veikimui, nepasidaro keistuoliu? Tai mums išliko, beskaitant O'Connor apysaką. Kaip žiūrėti į labai eugestyvius didvyrių pasireiškimus, pasinešiusius gerinti žmonijos gyvenimą? Kiek mes galime tikėti jais ir kiek galime sekti šventaisiais? Koks yra santykis šventumo su heroizmu?

Turėdami šiuos klausimus prieš akis, pažvelkime į konkrečius šventuosius. Apsiribokime tik dviem asmenimis, būtent: šv. Kazimieru ir garbinguoju Matulaičiu, kurio dorybių heroizkumo pripažinimas senesniai buvo oficialiai paskelbtas (Decretum beatificationis et canonizationis servi Dei Georgii Matulaitis... 11 die Maii A.D. 1982, Sacra Congregatio pro Causis Sanctorum, Romae). Tai yra oficialus pareiškimas, vedęs į paskelbimą palaimintuoju. Šių asmenų atvejuose pastebėjome, kad jie, nors būdami savo laiko ir savo visuomenės žmonėmis, tačiau pilnai jose netelpa. (Į šį svarstymą derintusi ir Kazimiera Kaupaitė, Seserų kazimieriečių steigėja, kurios beatifikacijos byla yra pradedama. Ji yra liudininkė to šventumo, kuris išaugo Lietuvos spaudoje draudimo laikotarpiu. Tačiau ji dar yra per mažai pažinta mūsų visuomenės.

Pradėkime nuo šv. Kazimiero. Jis, kaip jaunuolis, kariuomenės priešakyje vyksta užimti Vengrijos sosto. Tačiau užuot kariavęs su savo oponentu, ką jis, istorikų manymu, lengvai galėjo padaryti, su juo susitaikyti, perleisdamas jam Vengrijos valdymą iki gyvos galvos. Einant ano meto politinėmis sąvokomis, Kazimieras buvo teisėtas to sosto pretendentas. Kazimiero apsisprendimas nekovojo už Vengrijos sostą, einant ano meto politinė galvosena, nebuvo protingas. Krokuvos sostas dėl to pažitūrėjo į Kazimierą greičiau kaip į nevykėlį, arba bent netinkamą Jogaillaičių dinastijos atstovą. Jis netiko šios dinastijos įtakai plėsti Vakarų Europos sostinėse. Visa tai anais laikais buvo laikoma teisėta ir garbinga pastanga.

Ryšium su tuo „nepasisekimu“ Kazimieras atsirado Vilniuje, kaip mes dabar sakytume, eiti vicekaraliaus arba, tiksliau išreiškiant, vice Didžiojo Kunigaikščio pareigoms. Čia jis ėmėsi tvarkyti Didžiosios Kunigaikštijos finansus. Juos jis buvo gerai sutvarkęs ir Krokuvėje. Taigi lietuviai ekonomistai jį galėtų laikyti savo globėju. Pamaldžių populiarių knygelių teigima, kad jis buvo dosnus vargšams, reikėtų berods suprasti platesne prasme, būtent, kad jis Didžiosios Kunigaikštijos ir karalijos finansinėje politikoje buvo atsivėlgiantis ir socialines problemas.

Dabar pažiūrėkime, kaip santykių su savo laikais stovi Jurgis Matulaitis. Ir jis, siaurai praktiškai žiūrint, nebuvo protingas. Štai jis persiėmė Leono XIII socialinėmis ir demokratinėmis idėjomis ir Varšuvoje organizavo darbininkus. Tai iškelia beatifikacijos dokumentas. Tas darbas jam sekėsi.

Būtų buvę nuosekli, kad jis ta kryptimi būtų ėjęs toliau į socialinį ir politinį Lenkijos gyvenimą. Tačiau užuot to jis imasi beviltiško uždavinio atgaivinti, ar tiks-

liau sakant, naujai organizuoti vienuolinį gyvenimą tokioje politinėje sąrangoje, kur vienuolinis gyvenimas buvo uždraustas. Mūsų šiuo terminu sakant, jis eina į pogrindį.

Reikia pastebėti dar vieną nesiderinimą su gyvenimu. Vienuolinis gyvenimas daugelio to laiko katalikų supratimu buvo visai kažkas kito, negu dėmesys žmonių kasdieniniams reikalams ir jų problemoms. Vienuolinis gyvenimas tada, o iš dalies dar ir dabar, buvo suprantamas kaip mirtis pasauliui, kaip atsiribojimas nuo pasaulio reikalų. Matulaitis tačiau pasiliko visuomenininku ir vienuoliu pasidaręs. Daugelio yra neatkreiptas dėmesys, kad marijonų vienuolija ir Nekaltai Pradėtosios Marijos Seserys Putname yra įsteigtos, einant moderniomis Leono XIII visuomeninėmis ir demokratinėmis idėjomis. Tai yra vienintelis toks reikšmingas Bažnyčios istorijoje ir dar iki šiai dienai nelengvai suprantamas ir pasisavinamas. Vienuoliniame gyvenime Jurgis Matulaitis įžvelgė vertingą visuomeninį branduolį. Tai matyti iš jo vienuolinio gyvenimo studijos „Vedamoji mintis“. Tačiau šitoks vienuolinio gyvenimo supratimas daugeliui net oficialių Bažnyčios žmonių nebuvo logiškas ir protingas.

Tai yra vienas Jurgio Matulaičio konfliktas su savo visuomene. Kitas konfliktas išryškėjo tada, kai jis, tapęs Vilniaus vyskupu, išėjo prieš tautinę prievartą, vienu tautų vykdama kitoms. Jeigu pirmojo pobūdžio konfliktas rado savo atomazgą tuo būdu, kad vienuolinis gyvenimas daugelio katalikų buvo pradėtas suprasti plačiau ir kad, žuvus Rusijos imperijai, Lietuvoje ir Lenkijoje vienuolinis gyvenimas galėjo reikštis viešai, tai tautinis konfliktas iki šios dienos tebeieško savo sprendimo.

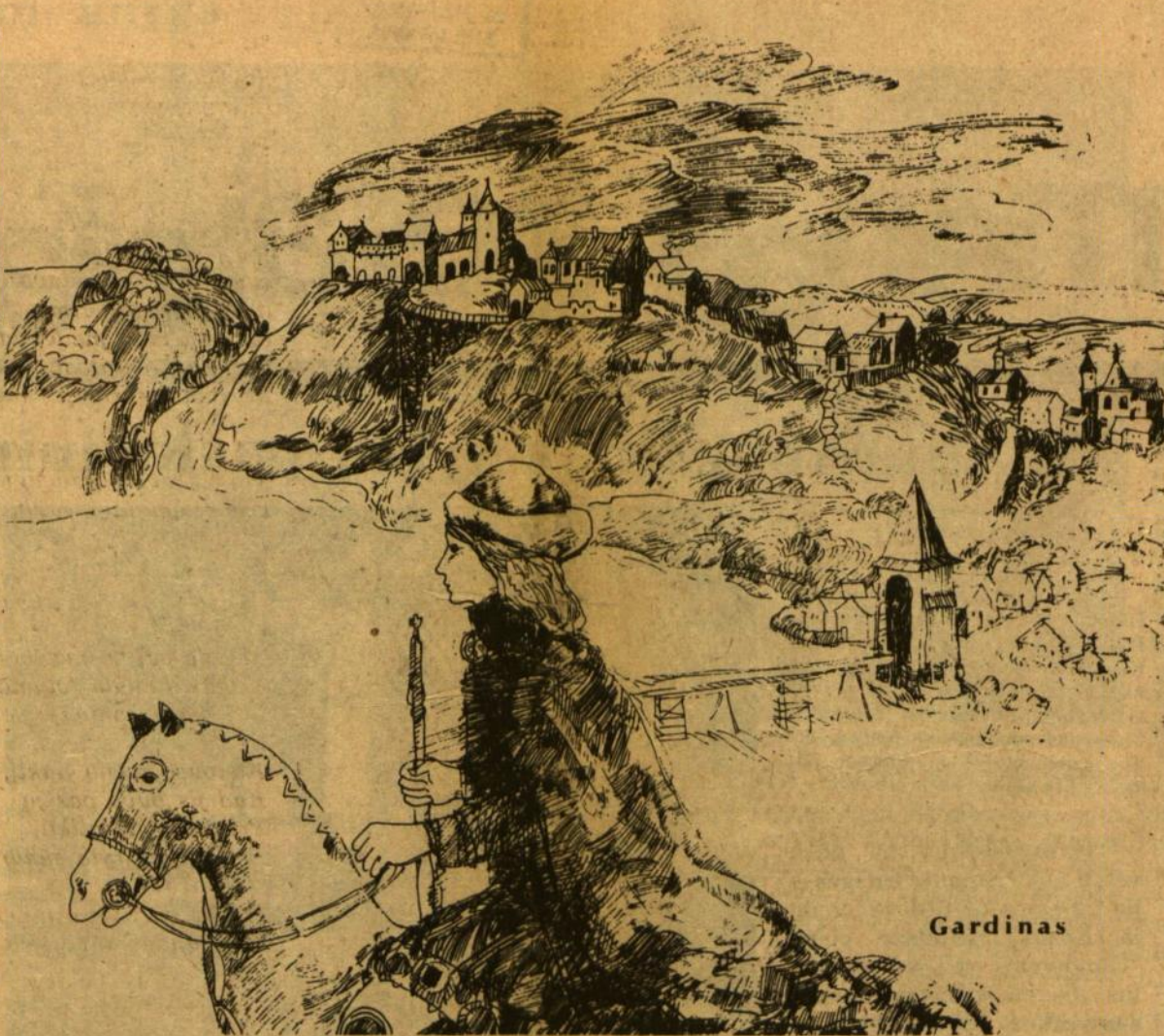
Šventųjų nuodėmės ir pagundos

Norint pilniau suvokti šventųjų reikšmę visuomenėje, reikia atkreipti dėmesį į šventųjų vietą nuodėmės atžvilgiu. Šis klausimas nėra nereikalingas. Jo apleidimas, šalia kitų priežasčių, padaro šventuosius tik dangiškos tvarkos gyventojais ir iškelia juos anapus žmogiškos tikrovės. Nėra abejonės, kad šventieji, kai jie yra danguje, neturi reikalo su nuodėme. Tačiau, kol jie gyvena žemėje, jie nėra anapus nuodėmės problematikos. Danguis nėra reikalo per greitai anticipuoti. Gražiai pastebi Antrojo Vatikano teologas Piet Fransen, SJ, kad Kristaus įžengimas dangun nepanaikina jo įsikūnijimo žemėje (Intelligent Theology, vol. 1, Chicago: Franciscan Herald Press, 1969, 62 psl.). Dėl to teisingai šv. Pranciškus Salezas barą šventųjų gyvenimų aprašinėtojus, kad jie, aprašinėdami šventuosius, apleidžia jų nuodėmes (K. Rudolf, Seid Vollkommen. Wien: Herder, 1955, 171 psl.).

Kad šventieji nėra anapus santykio su nuodėme, liudija patys

Kunigas Jurgis Matulaitis (1871-1927), Bielany, Varšuvos priemiestyje vedęs tėvų marijonų prieglaudą vaikams, kol dar nebuvo paskirtas Vilniaus arkivyskupu.

Nijolė Palubinskienė
Iliustracija Simo Sužiedėlio knygos „Šventas Kazimiero sukakčių komiteto (Brooklyn, N.Y., Kazimieras, 1458-1484“, tik ką išleistas šv. 1983).

didieji šventieji. Augustino nuodėmės, Petro Kristaus išsižadėjimas, Povilo kova su krikščionybė yra plačiai žinomi dalykai. Tačiau per mažai ir tai kreipiama religiška dorinio dėmesio. Iš tikrųjų, šventasis, nors yra apdovanotas didele Dievo malone, tačiau jo laisvė nėra sukludytą. Jo galimybė nusikalsti yra reali. Ir kad ši galimybė yra reali, geriausiai mums liudija tie didžiai dvasingi žmonės, kurie pradžioje buvo ne be dieviškos palaimos, bet kurie nuėjo ne šventumo keliu, bet bedvasio heroizmo keliu. Čia galima prisiminti, kad ir Hitlerį ar Staliną. Ir vienas, ir kitas jie pradžioje galėjo turėti gerų norų, nes Dievas niekam savo malonės neatsako, tačiau praradami teisingą santykį su Dievu ir pilnutinę žmogaus sampratą, nuėjo ne šventumo, bet tiesiog grubios blogybės keliu. Ir blogybė, metafizinė blogybė, juose užėmė tą vietą ir tą vaidmenį, kurį juose pradžioje turėjo Dievo malonė.

Tie asmenys, kurie oficialiai Bažnyčios buvo pripažinti šventais, arba kurie visuomenės yra tokiais laikomi, paprastai taip pat yra turėję daugiau ar mažiau skaudžių susitikimų su kalte. Kiek tai reikšėsi išoriškai, tai liudija jų kentėjimai. Kiek tas konfliktas reikšėsi jų viduje, tai nėra įmanoma mums tiksliau atpažinti. Tačiau spėti apie tai mes galime.

Taip pvz. šv. Kazimierui galėjo būti pagunda pasilikti dinastijos tarnyboje ir rūpintis jos plėtimu Europos sostuose. Tai, be abejo, jam būtų suteikę didelės pasaulinės garbės. Tačiau, kaip žinome, tuo keliu jis nenuėjo. Taip pat jam, atsiradus Vilniuje ir ėmus tvarkyti Kunigaikštijos finansus ir turint ekonominių vertybių bei jų santykių supratimą, galėjo kilti mintis stiprinti savo reikšmę

finansų pagalba ir pasidaryti didele finansine jėga, kuri būtų galėjusi pakreipti galbūt net Lietuvos-Lenkijos santykių istoriją. Tačiau tuo keliu Kazimieras nenuėjo.

Jeigu pereitume prie Jurgio Matulaičio galimų pagundų, žinant jo labai tvirtą visuomeninį dėmesį, einant Leono XIII mokslu ir pradėjus Varšuvoje organizuoti darbininkus, kas jam suteikė net socialisto vardą, buvo reali galimybė jam šia kryptimi veikti toliau ir stengtis savo įtaką užvaldyti visą Lenkijos visuomenę. Jo sukurta darbininkų organizacija Lenkijoje, pasak beatifikacijos dokumento, turėjo apie 50,000 narių. Ir tokiu būdu jis būtų galėjęs Lenkijai reikšti maždaug tą patį, ką jai iš tikrųjų reikėdavo kitas lietuvis — Pilsudskis, žinoma su visai kitokiais padariniais ir jų tolimesnėmis išėtimis. Tačiau Jurgis šiuo keliu nenuėjo.

Šie hipotetiniai pavyzdžiai liudija, kaip lengvai šventumas gali iškrypti daugiau ar mažiau nuodėminga kryptimi.

Pagundos, ar greičiau kova su jomis, skirtingai nudažo kiekvieno šventojo jam Dievo suteiktą malonę. Jo rezistencijos pagundai dėka savaip nusidažo dvasinis šventojo veidas. Vienas šventasis kovoja su vienokia pagunda, kitas su kitokia. Ir tai ne retai iškreipia šventojo veidą nepageidaujama kryptimi.

Taip pvz. rašytoja O'Connor įdomiai apibūdina reakciją prieš lytinę pagundą Tomo Akviniečio ir šv. Jono nuo Kryžiaus asmenyse. Jeigu šv. Jonui nuo Kryžiaus būtų buvusi atsiųsta į jo kambarį moteris jį gundyti, jis greičiausiai būtų pakvietęs ją atsistoti ir pasikalbėti su ja apie žmogaus išganymą. Tuo tarpu, kai Tomui Akviniečiui buvo atsiųsta ištvirtė, jis stvėrė nuodėguli ir, juo grasindamas, išvijo gundytoją. Jis taip pasielgė dėl to, kad pagundą jis jautė ir tik šitokiu agresyviu būdu galėjo nuo jos atsistoti. (Letters... 1979 m., N.Y.; Farrar, Straus, Giroux, 97 psl.)

Šie pavyzdžiai gali būti iliustracija to fakto, kaip gali atsirasti įvairūs šventojo perdėjimai, jam kovojant su nuodėme. Būdingiausi šventojo iškrypimai pasirodo tada, kai jis, gindamas nuo gundančios klaidos tikėjimo grynumą, peržengia kito asmens teisių ribas, imdamasis persekiojimo priemonių. Šie pavyzdžiai gali padėti mums suprasti ir vieną nesimpatingą šv. Kazimiero bruožą. Sakoma, kad jis kliudė unitų bažnyčių statybai. Tai galėjo atsitikti arba dėl per siaurai suprastos Bažnyčios vienybės, arba dėl jo įtarimo, kad rytietiška krikščionybė politiškai yra pavojinga Didžiajai Lietuvos Kunigaikštijai. Bet kiekvieno atveju tai buvo Dievo malonės susiaurinimas.

Didelis praėjusio šimtmečio katalikiškos dorovės gynėjas J.

Mausbach visiškai neskatina mus užsimerkti prieš šventųjų klaidas. Jis sako: „Kalbant apie dorinę šventųjų tobulybę yra teisingai sakoma, kad atskiras šventojo veiksmas gali būti kvestionuojamas, nors jo šventumas, kaip visuma, pasilieka be klausimo ir sudaro vieną iš gražiausių reikšmingų žmonių istorijoje“ (Catholic Moral Teaching, New York, 1914, psl. 331).

Šventųjų sekimas

Pasinaudoti šventųjų teikiama visuomenei palaima nėra visai paprastas uždavinys. Deja, jis dažnai yra per daug suprasdinamas. Dažnai bandoma šventaisiais sekti raidiškai arba vergiškai. Bet tai kaip tik yra negeras šventaisiais naudojimosi būdas. Mat šventumas yra labai individualus dieviškos malonės pasireiškimo būdas. Jis yra Dievo malonės, perleista per kurio nors vieno žmogaus individualią prizmę, ir jo gyvenamos aplinkos bei kultūros prizmę. Dėl to ji yra susiaurinta psichologiniu ir kultūriniu atžvilgiu. Individualūs šventojo bruožai paprastai yra labai ryškūs, dėl to iš jo negalima reikalauti visuotinio tikėjimo mokytojo vaid-

Kazimiera Kaupaitė — Motina Marija (1880-1940), Šv. Kazimiero Seserų kongregacijos steigėja, prieš išvykdamą į Šveicariją.

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

baus mąstytojo išvadas, aišku, kad lietuvių tautiškumo sąmonei išsivijoje nereikia degeneruoti ligi tik grupinio susibūrimo laipsnio. Tereikia suprasti, kad yra įmanoma prasti, kad yra įmanoma sukurti tokią intelektualinę laikytis savo tautybės, skirtingos nuo valstybės, kurios jis yra legalus pilietis. Bet tik kosmopolitinėje, akademineje atmosferoje individais gali pervirškinti šią paradigmą.

Lietuviai diasporoje gali pasirinkti: degeneruoti, anot Šilbajorio, iki „polka clubs“, ar per Lituanistikos katedrą universitete, užsibrėžusios analizuoti lietuvių kultūrą, kalbą ir istoriją, puoselėti savo tautiškumą. Šilbajoris proteguoja tokias lituanistines studijas, kurių tikslas būtų įrodyti, „jog etniškumas yra dinamiškas, galintis išlikti ir stiprėti tik per sąmoningą ir savim patikintą virštautinių vertybių įgyjimą ir laimėjimus bei jų perkeitimą jausminėje tautos sąrangoje pagal jos esminius vidinio vystymosi dėsnius“.

Tačiau be ištisos grandinės lituanistinių studijų aukštojo mokslo, t. y. universitetinio lygį, šie „vidinio vystymosi dėsniai“ eity tikrai grupinio susitelkimo linkme, kuri nesudarytų galimybės nei inžinierių, nei kompiuterių analistų stūms ir dukroms diasporoje išlaikyti savo tautinę tapatybę, savo tautinę jausminę sąrangą.

Antanas Adomėnas

miestų taryboms nesiliovė skatinusi aktyviai prisidėti prie tvarkos kūrimo. Ji faktiškai prikaltė jo piepių grįžti Romon iš Avignon. Tai, kaip matome, yra kitas krikščioniškos malonės veikimo šventajame pavyzdys.

Bet jeigu mes šventųjų negalime sekti kaip pavyzdžių automatiškai, kame iš tikrųjų glūdi šventojo, kaip pavyzdžio reikšmė? Pažiūrėkime, kokį ataskymą jai duoda pranciškonas teologas R. Messner. Jis, rašydamas apie šv. Pranciškaus Asyžiečio tobulybę, sakosi visiškai nemanas įrodinėti šv. Pranciškaus idealo mūsų laikams (K. Rudolf, Seid Vollkommen, Wien, 1955, 70 psl.). Tai pasakius pranciškono straipsnyje, galima iš dalies suprasti ir Kantą, kai jis pakartotinai nusikreipia nuo pavyzdžio, kaip veiksmo ugdymo dorovę (Fundamental Principles of the Metaphysic of Ethics, Appleton Century - Crofts, N.Y. 1966, 24 psl.). Kanto teigimas, žinoma, gali būti per plačiai suprstas, nes pavyzdys ne kartą gali labai gerai mums pavadovauti. Tik nereikia pavyzdžio suabsoliutinti, tarsi dorinio imperatyvo, paties Kanto žodžiu betarant.

Bet kas yra tas reikšmingumas dorinėje kiekvieno šventojo struktūroje, kuris jį padaro šventuoju? Atrodo, kad teisingai šį vertinimą aptaria Messner. Jis galvoja, kad kiekvienas žmogus, jei yra tikintis, savo pasamonėje jaučia tam tikrą Dievo dvasios paskatinimą. Tačiau tik šventasis šį pasamoninį reikšmę sugeba padaryti sąmoningai pažinimu, apsisprendimu ir veikimu. Panašiai pamaldaus žmogaus santykį su Dievu išgyvena dr. Jonė Lokienė savo mąstymuose manydama, kad pažinimo negana, reikia veikimo (Pgl. Mąstymai, įkvėpti šv. Rašto, Laivas 1982 m., 4 nr.).

Šventasis yra labiau visiškai savęs atstovas. Šita prasme suprstas kiekvienas šventasis gali būti mums pavyzdžiu. Tačiau šitoks šventojo pavyzdžio supratimas skatina mus atrasti mūsų pačių originalumą. Jis veda į atradimą savyje to, kas yra Dievo pasėta kiekvieno mūsų, prigimtyje ir kas jo pažadinama įkvėpimo keliu.

(Pabaiga ateinantį šeštadienį)

Praeitą savaitę *Draugo* priedo (1984 m. kovo mėn. 3 d.) pirmame puslapy, 3 skilty, 3 eilutėje nuo viršaus atspausdinta: „šv. Kazimiero mirties 400 metų sukaktuvėms“. Turėjo, aišku, būti: „500 metų sukaktuvėms“.

Stepas Sodeika

20 metų mirties sukaktuvių proga

ALGIS SIMKUS

pražilusiais plaukais, ramus, nesikarščiuojantis būdas, nuoširdus muzikalumas bei gilus lietuviškos liaudies dainos dvasios pajautimas buvo choristų mėgiami, ir jo vedami koncertai visada sutraukdavo pilnas sales klausytojų.

Prie chorinės veiklos Stepas Sodeika išliko iki pat gyvenimo pabaigos. Naciams užėmus Klaipėdos kraštą, jis su Pedagoginiu institutu persikėlė į Panevėžį, o vėliau į Vilnių, kur greta mokytoja vimo jis netrukus perėmė ir Vilniaus katedros bei kitų chorų vadovybę.

Karo įvykių atbloktas Vokietijoje, Stepas ir čia nenu-rimsta. Jis 1945 m. suorganizuoja Bambergio išeivių stovykloje lietuvišką tautinį ansamblį, kuris 1949 m. susijungia su Hanau stovykloje Broniaus Jonušo įsteigtu choru, pavadintu Dainavos vardu. Vadovau-damas Dainavai, iš pradžių Vokietijoje, o vėliau tuo pačiu vardu atsikūrusiai Amerikoje, Stepas Sodeika galutinai suformuoja savo meninį charakterį. Jis visur pirmiau-sia kėlė lietuvišką dainą ir jo programos būdavo beveik išimtinai jai skiriamos.

Lietuviškosios liaudies dainos pajautimą Stepas buvo įsisavinęs dar vaikystės dienomis, praleistomis Nemuno pakrantėse. Jo vadovaujamų chorų atliekama tų dainų interpretacija profesionalų muzikų būdavo ne kartą aštrė-kai puolama dėl nepastovių ir lėtų tempų, bei „sodeikiškai“ laisvos muzikinės slinkties.

Tačiau Stepo Sodeikos koncer-tus sklidinai užpildė klausy-tojai, kurių ne vienas tas pačias dainas buvo patys dainavę Lietuvos laukų platy-bėse, tokį šių dainų atliki-mą, matyt, suprato ir mėgo. Kompozitorius Vladas Jakubė-

Muzikas Stepas Sodeika (1903-1964).

nas, kartą rašydamas apie Stepą Sodeiką, tiksliai paste-bėjo, kad nežiūrint jam priki-šamų profesionalinių „plony-bių“, Stepo Sodeikos nuoširdus, asmenine šiluma dvelkiantis muzikalumas bei organiška jo atliekamų dainų dvasia jo publikai buvo puikiai suprantami ir artimi. Stepas Sodeika mokėdavo išgauti iš choro ypatingai nuotaikingą skambesį ir suge-bėdavo įtaigiai perteikti daini-ninkams savo norus, kurie žayėdavo klausytojus. Šių Stepo Sodeikos talentų dėka Dainavos ansamblis greitai tapo plačiai žinomas ir į jo ruošiamus koncertus ar vaidinimus suplaukdavo minios klausytojų, užpildy-dami ne tik nemažą Chicagos

Marijos aukštesniosios mokyklos, bet ir žymiai didesnę Orchestra Hall salę. Jie taip pat nesutildavo nei erdvioje Šv. Kryžiaus bažny-čioje, Chicagoje.

Stepą Sodeiką ir daugelį jo ištikimų „ansambliečių“ ypač traukė liaudinio pobūdžio sceniniai pastatymai, kuriuo-se labai paprastas, liaudies papročiais paremtas turinys būdavo perpintas gausiomis choro liaudies dainomis. Tokius pastatymus Sodeika pradėjo dar Vokietijoje su aktorium-režisierium Gasparu Velička. Jų populiariausias buvo Veličkos sukurtas „Nemunas žydi“. Šis pastaty-mas buvo daugelį kartų karto-tas beveik visose didesnėse to laiko išeivių stovyklose. O 1951 m. atgaivintas naujai Amerikoje atsikūrusios Dainavos buvo kelis kartus atliktas Chicagoje ir statomas choro išvykose Clevelande, Detroite ir Toronte. Panašių liaudinių veikalių Stepo Sodeikos vadovaujama Dainava pastatė dar „Šienapjūtę“, „Vestuves be piršlybų“, „Išei-vius“, „Lietuviškas vestuves“ ir „Prie ežero“.

Nors scenoje Stepas Sodei-ka apsiribodavo išimtinai lietuviškomis liaudies ar originalios kūrybos dainomis, bažnyčioje jis nevensė ir pasaulinio masto kompozito-rių. Šv. Kryžiaus bažny-tiniuose koncertuose jis yra atlikęs Beethoveno oratoriją Kristus alyvų darželyje, Rossi-ni Stabat mater, C. B. Adams Betliejaus žvaigždę, Mer-cadantes Septynis pasku-tinius Kristaus žodžius, Bruno Markaičio Kančios naktį ir kitus.

Stepą asmeniškai pažinti man teko dar Klaipėdos studijų laikais, kur toje pačio-je muzikos mokykloje ir aš pradėjau pirmąsias fortepi-jono pamokas. Jau tada Stepas išsiskirdavo iš moki-nių masės. Jis su visais sklan-džiai sugyveno ir niekada neteko matyti jo dėl ko nors įsikarščiausio. Tačiau jis sugebėjo taip pat būti ir kietai neperkalbamas dalykuose, kuriuose jis laikė save teisiu. Šią Stepo būdo savybę man teko arčiau pažinti jau čia Amerikoje, kai man atsikėlus gyventi Chicagon, jis labai diplomatiškai mane palaips-niui įtraukė darban su savo Dainava. Iš pradžių vien kukliai pakviesdavo kartais paakompanuoti koncertuose ar pavargonuoti Šv. Kryžiaus bažnyčioje iškilmių proga.

Rinkdama akmenis,
Ieškojau paslapčių ir
Radau žodį.

Iš miltų ir vandens, ant ugnies,
Jos išsikėpė duoną.
Iš pradžių galvodavo, ką gyvenime prado,
Ką nusprendė atmet.
Bet sudegino meilės laiškus
Ir pradėjo suprast,
Kaip duona tampa šventa.

Ką daryt su išsigandusiom vaidilutėm,
Kurios mano, kad ugnis amžina,
Kai krikščionijai laukia su vandeniu?

Motulė paliko neužbaigtą audinį,
Vilkas staugia tolumoj, ją šaukdamas.
O ji išėjo aplankyti brolio.

Atsibudo vieną naktį, žinodama,
Kad jis buvo pas ją.
Prižadėjo nepalikti,
Bet išnyko ryto sukuriuos.

Dabar ji vaikšto mano kraujo venose
Ir neranda kur pailsėti.

Saulė dužo ant vandens,
Ir aš surinkau
kiekvieną gabaliuką
ir užmigdžiau, tyliai dainuodama.

Uždariau jų stiklines akis,
ir virto jie erdve

ir tuštuma.
Pirmiausia reikia išmatuoti
tuštumą kaip siūlą.

Daiva Karužaitė-Gogola

Protėviai man skolina
brangiausias stūlus audimui,
o aš sėdžiu prie vandens ir galvoju:
Ar erdvė tuštuma ar pilnatis
galimybių?

Fosforinė tyla.

Ji keista, patraukli,

Tiesiu į ją ranką
ir matau
dar iš tolo
vien savo kaulus.

Raminantis,
mėlynas užesys.
Tyra šviesa
glosto man plaukus.

Rudenį
tu skridai
laisvas kaip paukštis
spalvotų lapų ore.

Tavęs aš ieškodavau naktį,
grįždama
paryčiais
tuščia. Mėnulis vis mažėjo,
ir nebeliko šviesos
nei galimybės iešiot.

Pavasarių tu grįžai.
Saulės spinduliai
primindavo tau
šaltas dievų lūpas.
Grįžai vienišas.

O aš buvau mėnulio pilnaty
Ištirpusi su sniegu.

Vėliau, kartais sveikatai sunegalavus, jau paprašy-davo pravesti vietoje jo choro repeticijas ar sekmadienio pamaldas. Po kiek laiko ne nepastebėjau, kad aš su an-sambliu dirbu gal tiek pat, kaip ir jo vadovas. Tuo laiku ypač išryškėjo Stepo Sodeikos draugiškumas ir jo nesa-vanaudiškas būdas. Jis greitai pats pasiūlė mūsų kartu paruoštas programas lygio-mis koncertuose diriguoti.

Dainavos chorui toliau pradedant vis sklandžiau susi-dainuoti, Stepas Sodeika entuziastingai pritarė pasiūly-mui įtraukti į ansamblio programas ir naujesnių, didesnių lietuviškų kūrinių. Tada jis parodė tikrų diploma-tinių sugebėjimų ir kietoko užsispyrimo, perkalbėdamas ir nuramindamas konservaty-vesnius ansamblio narius bei vadovus, kurie buvo linke pasilikti prie lengvesnių liaudi-nio pobūdžio dainų. Tik Stepo Sodeikos pasiryžimo dėka buvo scenon išvestos J. Gaide-lio Kantata apie Lietuvą, V. Jakubėno Mano pasaulis, St. Šimkaus ištraukos iš operos Pagirėnai, mano paties stambesnis kompozicinis bandymas Čičinsko baladė ir nemažai sunkesnių dainų, kaip Jakubėno Mylėsi Lietu-vą iš tolo ir kitos.

Toks sklandus mudviejų meninis bendradarbiavimas tęsėsi iki pat Stepo Sodeikos mirties. Per dešimties metų laikotarpį negalėčiau prisiminti nė vieno mūsų tarpe iškilusio žymesnio nesusipratimo ar pėdsakų dažnai menininkų tarpe pasitaikančio pavydo. Tokie jausmai Stepui, atrodo, buvo nežinomi. Jis visada nuošir-džiai prisidėdavo, paruošiant bendras programas, ir kartu džiaugdavosi, jei jos pasisek-davo. Į nepasisekimus Stepas turėjo savotiškai stovišką pažiūrą. Neabejoju, kad jam, kaip ir kiekvienam meninin-kui, buvo malonu girdėti ar skaityti palankius atsiliepi-mus. Savo reakcijas į kritišk-as pastabas tačiau jis pasilaikydavo sau. Jis griež-tai atsisakydavo atsakinėti į kartais net ir labai asmenišk-o pobūdžio kritikas ir apie jas visiškai nenorėdavo kalbėti. Jis ir mane ne kartą yra pamokęs nekreipti daug dėme-sio į kritiškas pastabas. Jis sakydavo: mes dirbam, kaip galėdami, o jie tegul rašo, kaip išmanydami.

Su Stepu Sodeika ir pernai mirusiu Alfonsu Mikulekiu pasibaigė vienas ryškesnių lietuviškosios išeivijos tauti-niai-meninės veiklos etapų. Jis buvo charakteringas gausiais ir balsingais jaunų lietuvių choralais, kurie nesigailėdavo po sunkaus kasdieninio darbo atlikusių valandų, pašvęsda-mi jas organizacijai ir paruoši-mui patriotiškų programų. Jų

koncertai ir panašūs rengi-niai buvo bendraminčių tautiečių gausiai lankomi. Daugeliui naujųjų ateivių tokie renginiai šioje nors ir svetingoje, bet kalba bei kultū-ra svetimoje aplinkoje, suteikė beveik vienintelę proga kultū-riniai bei tautiniai atsiga-vinti. Be šių ansamblių ar chorų pirmieji emigracijos metai būtų buvę žymiai skaudesni ir blankesni.

Šioje srityje Stepas Sodeika yra atlikęs istorinę misiją. Jo šviesią asmenybę ir nesava-naudišką pasišventimą savo darbei, už kurį niekada neim-davo jokio atlyginimo, dar ir šiandieną, minėdami dvidešimtająsias mirties sukaktuves, daugelis jo buvu-sių bendradarbių, dainininkų bei klausytojų pagarbiai atsimename. Tegul šio tautiniai susipratęsio kultū-rininko asmenybė būna švie-siu pavyzdžiu mūsų išeivijos darbuotojams ir teišlieka simpatinga parašte mūsų tautos iškentėtų prievartų isto-rijoje.

Muziko Stepo Sodeikos 20 metų mirties sukaktis bus paminėta Chicagoje rytoj, sekma-dienį, kovo mėn. 11 d. Tėvų jėzuitų koplyčioje 3 val. popiet bus šv. Mišios, o po jų akademija-koncertas Jaunimo centro di-džiojo salė. Koncerto programą atliks solistai Dana Stankaitytė ir Jonas Vaznelis ir „Dainavos“ ansamblis.

Gasparo Veličkos ir Stepo Sodeikos „Nemunas žydi“ pokario Vokietijoje, dar stovyklinėje scenoje.

Lietuvių tautinis ansamblis 1946 metais Wiesbadene, Vokietijoje, su vadovu muziku Stepu Sodeika.

Dainavos ansamblis Chicagoje 1963 metais su solistu Jonu Vazneliu ir muziku Stepu Sodeika.

Nuotrauka A. Gulbinsko

Sutikta Eglės Juodvalkės naujoji knyga

SNIEGUOLĖ ZALATORĖ

Poetės Eglės Juodvalkės knygos *Pas ką žiedas žydi* (Chicago: Ateities literatūros fondas, 1983) sutiktuvės ir poezijos vakaras įvyko Chicagoje, Jaunimo centro kavinėje, šių metų vasario 17 dieną. Jį suruošė Chicago's ateitininkų sėdraugių skyrius. Poetė ne tik pati skaitė savo vėliausius kūrinius, bet taip pat jos poezija buvo nagrinėjama ir vertinama jaunųjų poeziją rašančių Gintos Remeikytės ir Vainio Aleksos bei Ramutės Bartuškienės ir vakarą pravedusios Illinois universiteto Chicagoje profesorės dr. Marijos Stankus-Saulaitės.

Vakarą pradėjo Vaclovas Kleiza, Ateities literatūros fondo valdybos narys. Poetę pristatė profesorė Marija Stankus-Saulaitė, paaiškindama, „žodžiai, šį vakarą švenčiami, prasidėjo penkiasdešimtaisiais metais. Eglė Juodvalkė tais metais gimė“. Ji tęsė: „Eglė išlaisvino lietuvišką žodį iš emigracinės tradicijos imituočių kitų mintis, prisiminimus ir eilutes. Eglės Juodvalkės eilėraščiai yra tokie, kokios būtų buvusi lietuvių poezija, jei Lietuva būtų likusi laisva. Jie neskelbia doktrinų, nesentimentalizuoja praeities.“

Eglei paskaičius naują, dar nespausdintą savo poezijos kūrinių, buvo nagrinėjami kai kurie jos eilėraščiai iš *Pas ką žiedas žydi*. Ji perskaitė savo eilėraštį, o paskia vienas iš programos dalyvių nagrinėdavo jos eilės. „Kai kaleidoskopas sudus“ ir „apnuoginta“ nagrinėti apsiėmė Remeikytė. Pati kurianti poeziją, Remeikytė pasisakė, kad jai kyla trys apnuoginimo įvaizdžiai, perskaitė antrąjį eilėraštį: pirmiausia klausydamiesi per išpažintį, toliau miegamajame ir paskiausia — poezijos recitalyje. „Šie trys įvaizdžiai parasyti įvairiais apnuoginimo dimensijais“, sakė Remeikytė.

Nagrinėdama Juodvalkės „Kai kaleidoskopas sudus“, ji aiškino, jog „skirtingi gyvenimo laikotarpiai turi skirtingus uždavinius. Vaikas turi tėvus, galinčius vaikui padėti juos atlikti. Galutinis tėvų uždavinys užauginti vaiką taip, kad, kai laikas bus, jis galės palikti namus ir susirasti savo vietą.“ Baigdama ji pridūrė: „Šie du eilėraščiai ypač kalbasi su žmogumi, besiruošiančiu palikti

Eglės Juodvalkės poezijos rinkinio sutiktuvėse 1984 m. vasario mėn. 17 d. Jaunimo centre, Chicagoje: Ramutė Bartuškienė, Ginta

Remeikytė, Vainis Aleksa, poetė Eglė Juodvalkė ir prof. dr. Marija Stankus-Saulaitė.

Nuotrauka Jono Kuprio

ar palikusių tėvų namus, bet dar ieškančių, dar nepradėjusių savo šeimos ar nuolatinio gyvenimo būdo.“

Eglė perskaitė savo dviejų posmų eilėraštį „Bijau tikslai vorų“, ir Ramutė Bartuškienė pateikė savo mintis. „Šio eilėraščio pagrindinė tema yra perėjimas iš vaikystės į subrendusio žmogaus gyvenimą. Pats eilėraštis labai gražiai sudėtas — kaip ant svarstyklių.“ „Kai kaleidoskopas sudus“ Bartuškienė komentavo, jog „kaleidoskopas — naujas pasaulis; čia bus į plaukus įpintas žalias kaspinas ir apelsinas įduotas į kelionę.“

Eilėraštį „Pirmasis gegužės sekmadienis“ nagrinėjo Marija Stankus-Saulaitė. „Šitas eilėraštis be skrybės ženklų, tik su skliausteliais. Eilėraštis prasideda trim eilutėmis. Pirmajame posme yra įspūdis, antrajame veikėjai: labai smagu — bus vestuvės. Trečiame panašiai, aiškina profesorė. „Tada mus poetė atitolina nuo vaizdo ir atsiranda vaikai. Galų gale — paskutiniuose 2 posmuose yra kalbėtojas, kuris mums suriša visus tuos įspūdžius.“

Vainis Aleksa, kuris pats rašo poeziją, pasidalindamas savo mintimis apie Juodvalkės kūrybą, sakė, „Kai pirmą kartą per-

žiūrėjau poetės Juodvalkės *Pas ką žiedas žydi*, aš jaučiausi įmestas į naują pasaulį. Besimokydamas universitete anglų ir amerikiečių poeziją, maniau, kad automatiškai įsigysiu įrankius, su kuriais galėsiu išlausti ir bet kokios kultūros eilėraštį. Žinoma, šitie lietuviški eilėraščiai man priminė, kaip svarbu gerai suprasti tautos literatūros tradicijas, prieš darant sprendimus apie tos kalbos poeziją,“ aiškino Aleksa. „Žiūrint iš lietuvių literatūros perspektyvos, aišku, kad poetė nevaizuoja lietuvių išėjimo poezijos įprastomis elegiškais vėžėmis,“ sakė Aleksa.

Apibūdindamas Juodvalkės eilėraštį „Pirmasis gegužės sekmadienis“, kaip įspūdingą žodžių derinį, jis pažymėjo, jog tai eilėraštis apie prisiminimus. „Mes suprantame eilėraščio linksmus įvaizdžius ir galim atjausti kalbėtojo ilgėjimą atnaujinti tą džiaugsmą“, aiškino Aleksa. „Man vis atrodė, kad šitas eilėraštis yra iš pagrindų apie džiaugsmą. Atrodė, kad poetė, taip pat kaip vaikas, mokosi lygties, kuri yra gyvenimas, bet ji nenusivilia tuo procesu, kaip kalbėtojas,“ baigė Aleksa.

Eglei paskaičius savo ciklo „Nykios akimirkos“ ketvirtąją da-

lį, publika jai atsidėjo gausiu plojimu. Aleksa, šį eilėraštį aiškindamas, tarė: „Poetė Juodvalkė nebando panaikinti formą. Ji bando parodyti, kaip kiekvienas eilėraštis turi rasti savo ypatingą formą. Teisybė, naujos formos mum kartais atrodo per laisvos, be tradicijų, be taisyklių. Bet, nors šitie eilėraščiai bando įleisti šaknis į šių dienų gyvenimą, jie kartu neįprastais būdais pasiekia praeitį“, sakė Aleksa. „Žiūrint iš vieno taško, poetė Juodvalkė yra mitografe — ji ieško poezijos šaltinių. Ji bando įskusti tas liaudies ir tautosakos idėjas, kurios neprijungia prie rimų ir metrų poezijos. Juodvalkė nie tik iškasa, bet ji integruoja liaudies žodžius į mūsų dabartinę kalbą. Šiuo būdu ji atneša tų žodžių prasmę į mūsų dabartinį gyvenimą. Kalbėtojas sako: šitam žaidime, nors mano saujos tuščios, aš viena žinau pas ką žiedas žydi“

„Taigi, čia tiksliai žaidimas,“ sakė Aleksa. „Bet man šitas žaidimas pasidaro tiek pat svarbus kaip eilėraščio kalbėtojų. Aš irgi jaučiuos, kad aš priklausau šitam poetės pasauliui.“

Ramutė Bartuškienė toliau nagrinėjo Juodvalkės eilėraštį „Kartojai ir kartojai Marelei.“ „Mareles pasaulis“ yra atskira dalis eilė-

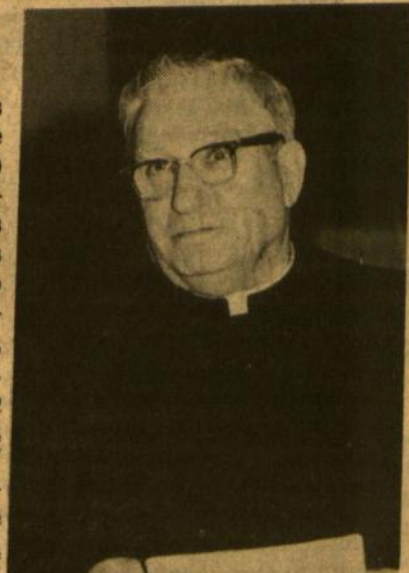
raščių Juodvalkės knygoje, surištų viena bendra tema — dabartinės Lietuvos. „Ši dalis labai įdomi, nes ji skiriasi nuo kitų eilėraščių šioje knygoje,“ sakė Bartuškienė. „Šitie eilėraščiai lengvesni, trumpesni ir paprastesni. Jie lengviau rieda.“

Kitame eilėraštyje iš Marelės gyvenimo „Eina Marelė gatve“ Bartuškienė nurodė, jog, „čia paprastos gyvenimo skiautelės. Angelai sargai iš tikrųjų yra KGB ant kiekvieno kampo su tautiniais kaklaraiščiais. Yra ir kalėjimo vaizdas. Marelė turi savo supratimą ir savo gyvenimą,“ sakė Bartuškienė. „Pasidžiaugti šita knygos dalimi reikia visus eilėraščius perskaityti“.

Po įvairių šių nuomonių ir interpretacijų Juodvalkės poezijos ir po trumpos pertraukos buvo proga klausytojams paklausinėti pačią poetę. Pasirodė, ji nebuvo žinojusi iš anksto, ką poetai ir kritikai sakys apie jos poeziją ir visos interpretacijos Eglei atrodė įdomios. Ateities literatūros fondo vardu Vaclovas Kleiza padėkojo visiems lietuviškosios poezijos „alkoholikams“ atsilankiusiems į vakarą. Eglės Juodvalkės knyga *Pas ką žiedas žydi* yra jos antrasis eilėraščių rinkinys. Knyga dar galima įsigyti pas platintojus.

Netekome žymaus istoriko

VINCAS TRUMPA

Kun. dr. Viktoras Gidžiūnas

1984 m. sausio 30 d., širdies smūgio ištiktas, staiga mirė kun. dr. Viktoras (Vincas) Gidžiūnas, OFM. Su jo mirtimi Lietuvos istorijos mokslas, ypač Lietuvos vienuolynų istorija, neteko labai sąžiningo ir rimto tyrinėtojo. Kilme alytiškis dzūkas, gimęs 1912 m. rugsėjo 5 d. Marinkos kaime, Simno valsčiuje, 1934 m. įstojo į pranciškonų vienuolyną, 1937 m. studijoms išvažiavo į Italiją, studijavo popiežiškajame Sv. Antano pranciškonų universitete ir už lotyniškai parašytą disertaciją apie pranciškonus Lietuvoje („De fratribus minoribus in Lithuania“) gavo daktaro laipsnį. 1946 m. atvyko į JAV, ėjo įvairias pareigas lietuvių pranciškonų ir tretininkų organizacijose. Pastaruoju metu gyveno Brooklyne, redagavo *Sv. Pranciškaus varpelį*, rašė spaudoje, aktyviai bendradarbiavo *Lietuvių enciklopedijoje* (nuo II tomo). Buvo Lituanistikos instituto ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys.

Pagrindinis jo studijų laukas buvo Lietuvos vienuolynų, pirmiausia pranciškonų, istorija. Tačiau kun. dr. V. Gidžiūnas tyrė ir bendresnius Lietuvos istorijos klausimus. Visos jo studijos, paremtos pirminiais, dažnai nespausdintais archyviniais šaltiniais, pasižymi originalumu, objektyvumu ir išvadų atsargumu.

Be to kun. dr. V. Gidžiūnas buvo puikus paskaitininkas. Visados būdavo malonu klausytis jo aiškia tarsena ir gražiu stiliumi bei kalba skaitomų paskaitų Lituanis-

Chicagos teatruose

Blekytė George Bernard Shaw dramoje

Mūsų Ingrida Blekytė jau yra tvirtai įsipilietinusi viename iš pirmųjų mūsų miesto teatrų — Court Theatre, veikiančiame prie Chicago's universiteto. Dabar čia ji vaidina Nobelio laureato George Bernard Shaw dramoje „Misalliance“ (Mezalianas, Nelygi santuoka). Teatras ją vertina, programoje pažymėdamas, kad ji baigusi National teatro mokyklą Kanadoje, dalyvavusi Belfry ir Stratfordo festivalio pastatymuose, televizijos ir radijo vaidinimuose, laimėjusi Denise Pelleteire Guthrie premiją. Shaw dramoje ji yra lenkės Linos Szczenepanowskos vaidmenyje, kuris šiame pastatyme nėra pagrindinis, bet ji stebina savo sugebėjimu įsijausti, sukurti visai kitokio tipo personažą, negu ją matėme kitose dramose. Čia ji įtikinčiai vaidina ryžtingą, parašiusią sportišką moterį, dominuojančią vyrų tarpe.

Drama sukurta 1910 m. Joje kryžiuojasi įvairių charakterių, skirtingų klasių, ideologijų ir amžiaus žmonės. Jų posakiuose glūdis samojis juokina publika, nors aktoriai stengiasi dialogus perteikti britų tarimu, o Blekytė — lenkišku akcentu, kas neigiamai apsuksina sekti turinį.

Pastatymą režisuoja Nicholas Rudall, Chicago's universiteto profesorius, scenoje laimėjęs Jeff premiją. Surinkęs patyriusiu aktorių kolektyvą. Tom Benich (J. Tarleton, Jr.) teatro studijas išėjęs Webster kolegijoje, W. Brown išsilavinęs American Conservatory teatro studijoje San Francisco ir gavęs laipsnį West Virginia universitete. Bob Keenan (Lord Summerhays) scenoje sukūręs per 100 personažų, dalyvavęs televizijoje, filmuose; K. Northcott (J. Tarleton) — Chicago's universiteto profesorius. Žiūrovą stebina sklandi vaidybos slinktis. Pastatymas vyks iki šių metų kovo mėn. 25 dienos.

J. Pr.

Naujos knygos

• Antanas Rubšys. *Raktas į Senąjį Testamentą*. Antroji dalis: Pranašai ir karaliai. Krikščionis gyvenime knygų serija nr. 23. Putnam, CT, 1983. Įrašai Pauliaus Jurkaus. Žemėlapiai S. A. Romano. Nuotraukos Antano Rubšio. Apipavidalinimas sesers Onos Mikailaitės. 530 psl. Kaina — 10 dol. Gaunama pas leidėjų (Krikščionis gyvenime, I.C.C., Putnam, CT 06260), pas platintojus ir „Drauge“.

Lietuvius šv. Rašto mokslininkas ir teologas kun. prof. Antanas Rubšys, prieš pusantrų metų pateikęs pirmąjį Senojo Testamento studijos tomą „Sandora ir Mesijas“, dabar yra paruošęs antrąją dalį „Pranašai ir karaliai“. Numatyta ir trečias tomas „Tiltai ar sienos?“ Antrojoje *Rakto į Senąjį Testamentą* dalyje nagrinėjama du Senojo Testamento istorijos veiksniai — pranašai ir karaliai Sandoros bendrijoje nuo Izraelio monarchijos susikūlimo 10 a. iki trečios Babilonijoje 6 a. prieš Kristų. Tai dvi Senojo Testamento gijos, savitos tikėjimo istorijos apraiškos, tarp kurių egzistuoja ir savotiška įtampa. „Karaliai“, kaip įžanginiame žodyje rašo autorius, „rūpinosi betarpiška Sandoros bendrijos gerove — saugumu, o Pranašai — Sandoros bendrijos ateitimi, kuri prasideda dabar. Karaliams būdinga trumparegiškumas; Pranašai atstovauja amžinam Dievo rūpesčiui Kūrinija ir žmogaus prasmės bei laimės regme. Pranašai yra asmenys, kurie kartą sutikti, lieka neužmirštami. Jie lieka su tavimi ir tavyje, tu jauti juos greta, kad ir kur jie būtų gyvenę, tarięsi su jais, bandai lygiuotis su jais“ (pp. 9-10).

Kaip ir pirmoji *Rakto į Senąjį Testamentą* dalis, sutikta su gyvu dėmesiu mūsų visuomenėje, šioji siekia skaitytojų atskleisti šv. Rašto reikšmę dabartiniam jo gyvenimui. Šv. Raštas, pabrėžia

Dail. Alfonsui Dargiui, gyvenančiam Rochester, N.Y., paskirta 1983 m. JAV LB Kultūros tarybos dailės premija.

autorius, rašo, „apie tai, kas yra, priartindamas tai, kas buvo“. Visi gyvename ant dabarties lopo, bet veržiamės su viltimi į ateitį. „Šv. Raštas, įkvėptoji tikėjimo Kūrinija, priartindama dabarties lopiū limininius įvykius, įgalina gyventi Dievo ateities jėga dabartyje. Žmogaus gyvenime Dievo ateities jėga padaro dabarties lopą judančią prasmės ir laimės kryžkele“ (p. 10). Šią praregėti skaitytoją įgalina autoriaus skvarbus, bet rūpestingas žvilgsnis, pasitelkiantis visus svarbiuosius šiuolaikinius šv. Rašto tyrinėjimo duomenis, ir tikėjimo istorijai visame jos daugiasluoksniškume, kaip ją esame paveldėję iš žydiškosios-krikščioniškosios tradicijos.

Veikalas aprūpintas istorijos chronologijos lentelėmis ir brėžiniais, istoriniais žemėlapiais, šv. Rašto knygų sąrašais, svarbiųjų mokslinių šaltinių bibliografija,

naudotų šv. Rašto skaitinių rodyklę, dalykų ir vardu rodyklę, net dabartiniams istoriniams šv. Rašto vietovių vaizdais. Visa tai daro, kartu su autoriaus įvalgia teologine interpretacija, Antano Rubšio studiją nepakeičiamu ir ligiol vieninteliu lietuvių kalba veikalu šv. Rašto studijų srityje. Jo dėka Senojo Testamento tikėjimo kraštis, taip lemtingas visai Vakarų kultūrai, yra tapęs prieinamas mums visiems.

• Elsa Verloren van Themaat. PRANAS DOMSAITIS. Cape Town, South Africa: C. Struik Publishers, 1976. Antroji laida, 1984. South African Art Library, South African National Gallery. Vyriausias redaktorius — Charles Du Ry. Antroji laida išleista Lietuvių Dailiojo Meno instituto, Lietuvių Fondo padalinio, lešomis. 64 psl. Kaina — 25 dol. Gaunama pas platintojus ir „Drauge“.

Albumo formato dail. Prano Domšaicio darbų reprodukcijų knyga anglų kalba su Elsa Verloren van Themaat išsamiu įvadu ir dailininko asmenybe ir kūryba. Autorius yra meno kritikė, keramikė,ėjusi švietimo vedėjos pareigas Pietų Afrikos tautinėje galerijoje. Knyga paruošta kaip viena iš Pietų Afrikos Meno bibliotekos leidžiamų svarbiųjų Pietų Afrikos menininkų monografijų serijos, siekiančios apibūdinti kiekvieno menininko darbą, vystymąsi, įtaką ir asmenybę, jo silpnębes ir stiprybes, kad skaitytojas būtų kaip galima geriau su juo supažindinamas ir įgalinamas įžvelgti ir įvertinti jo kūrybą.

Komentatorė Elsa Verloren van Themaat pabrėžia dail. Prano Domšaicio, kilusio iš Rytprūsų Lietuvos, kūrybines šaknis šiaurinėje Europoje, jo skola vokiečiams ekspresionistams bei ypač Georges Rouault vizijai ir technikai, ir iškelia jo savitą kūrybinį braižą — nuolatinį dvasinių namų ieškojimą. „Ich bin doch immer unterwegs“ buvo jo paskutiniai žodžiai. Jie padeda suprasti

Dailės ir poezijos popietė

Rytoj, sekmadienį, kovo mėn. 11 d. Ateitininkų namuose, Lemon-te, įvyks penkių jaunų dailininkų paroda: Dainos Žemlauskaitės-Juozėvičienės, Daivos Karužaitės-Gogola, Jonės Karužaitės, Rūtos Končiūtės ir Kristinos Kotovaitės. Paroda atidaryma 1:30 val. popiet. Parodos atidarymo metu savo poeziją

dailininko klajūnišką dvasį ir jo gyvenimo prieblandoje, jau Pietų Afrikoje, pasiekta ramybė, paprastumą ir viltį. Jo darbų iliustracijos, kai kurios spalvotos, kai kurios juoda-baltos, yra puikios kokybės. Knygoje pridėta dailininko gyvenimo chronologija, jo svarbesnių parodų sąrašas ir jo kūrybos studijų bibliografija. Pastarojoje neišvengta, ypač lietuviškių šaltinių nuorodose, stambių korektūros klaidų. Bet ši knyga reikšmingai papildys išsivijoję gražiai augančią lietuvių dailininkų monografijų biblioteką.

Aktorai Debra Engle ir Kenneth Northcott scenoje iš GBS dramų „Misalliance“, šiuo metu statomos Court teatro.

Nuotrauka Jennifer Girard